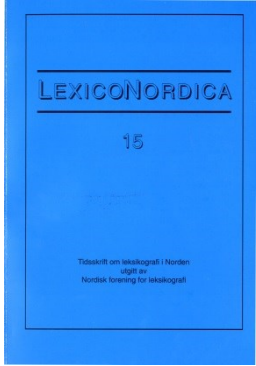

LexicoNordica

Titel:	Skomager, bliv ved din læst! Om politologiske leksika, politik i leksika og leksikografiske værktøjer	
Forfatter:	Loránd-Levente Pálfi, Patrick Leroyer, Adam Wagner og Spiros Divaris Vesterdahl	
Kilde:	LexicoNordica 15, 2008, s. 197-218	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

*Loránd-Levente Pálfi, Patrick Leroyer,
Adam Wagner & Spiros Divaris Vesterdahl*

Skomager, bliv ved din læst! Om politologiske leksika, politik i leksika og leksikografiske værktøjer

Seeing dictionaries as the lexicographic tools they truly are, this paper seeks to give a critical overview of Danish dictionaries of political science published at the turn of the 21st century. The methodology applied in our research is new and is based on the calibration principle of dictionaries as lexicographically structured reference sources. The focus of the study is on external access structures, the article stock, and the treatment of data from the user's perspective. Ideally, LSP dictionaries should have advanced needs-adapted access structures, devised according to clearly defined, functional principles. The dictionaries examined in this paper, however, leave much to be desired in this respect. Therefore, in several cases functional changes and improvements are proposed. Also the problems of biased definitions and their questionable value to the user are discussed. Furthermore, it is suggested that the optimal LSP dictionary should include not only encyclopaedic but also linguistic information, as a combination of communicative and cognitive functions enhances external accessibility of any lexicographical product.

1. Fra bananrepublik til leksikografiske værktøjer

Der er gået politik i leksikografien. Danmark er en bananrepublik, Israel en racistisk, imperialistisk apartheid-slyngelstat, og Rote Armee Fraktion samt deres italienske pendant Røde Brigader var ikke terrorister, men aktivister for ikke at sige ædle folkehelte. Således lyder den sofistikerede analyse i *Leksikon for det 21. århundrede* (også kaldet *Leksikon.org*), som ifølge Studieportalen.dk sammen med *Wikipedia* er det mest anvendte leksikon på nettet i Danmark. At dette internetleksikon, som er vederlagsfrit tilgængeligt for enhver på www.leksikon.org, anbefales af alskens offentlige institutioner såsom Fagenes Infoguide,¹ Dansk Institut for Internationale Studier, Danmarks Biblioteksskole m.fl., er mildt sagt foruroligende. ”Et godt udgangspunkt for en hurtig introduktion til et emne”, hedder det fx i Fagenes Infoguide, og artiklerne vurderes som

¹ Fagenes Infoguide er en portal under Undervisningsministeriet og har til formål at ”præsentere de bedste link på nettet til undervisningsbrug”, som vel at mærke er ”vurderet af [...] fagredaktører” (www.infoguide.emu.dk).

”grundige og lødige”, samtidig med at brugeren forsikres om, at værkets ”venstreorienterede baggrund” kun ”skinner [...] igennem i valg og længde af emner” – og altså ikke i behandlingen af dem. Lignende skudsmål finder man på en lang række hjemmesider landet over.² Med sådanne anbefalinger kan det ikke overraske, at de ca. 3.200 artikler i *Leksikon.org* i gennemsnit læses omkring 50.000 gange dagligt (Jensen 2008).

Værket skal imidlertid ikke behandles yderligere her, da det falder uden for rammerne af nærværende bidrag, som kun interesserer sig for bogtrykte medier og herunder fagleksika inden for politologi. *Leksikon.org* er et digitalt universalleksikon – om end muligvis med slagside til politiske emner.

Med nærværende artikel vil vi give en kritisk oversigt over nogle af de eksisterende danske politologileksika. En metonymisk ”som fod i hose”-tilpasningstankegang skal illustrere vores metodologiske fremgangsmåde. Leksika og ordbøger er leksikografiske værktøjer, og som alle andre værktøjer skal de afbalanceres og justeres; de skal tilpasses. I værktøjsmagernes fagsprog taler man om hhv. **kalibrering**, **dekalibrering** og **rekalibrering**, når værktøjerne skal optimeres, når de kommer ud af justering, og når de på ny skal indstilles og tilpasses. Etymologisk set kan *kaliberen* opfattes som metafor på det leksikografiske arbejde og på den funktionelle metaleksikografi. *Kalon pous* er oprindeligt det fodformede stykke træ, som den antikke græske skomager brugte til at forme skoen efter, så denne kunne passe fuldstændigt til sin bruger og dennes intenderede brug af skoen og derved udfylde sine *funktioner* (på dansk har vi ordet *læst*, som er det fodformede redskab, hvorover skomageren skærer og syr fodtøj).

Oversigten er ikke tænkt som en indføring i eller anmeldelse af hvert enkelt af de nedenfor nævnte værker. Det er den ydre tilgængelighed, lemmasektionen hhv. artikelbestanden og databehandlingen, vi primært vil analysere. I enkelte tilfælde vil vi give forslag til ændringer eller tilføjelser. I forbindelse med databehandlingen vil vi bl.a. diskutere datamanipulation og tendentiøse udredninger samt disses tvivlsomme værdi for brugeren.

Der er ikke tilstræbt en fuldstændig oversigt over alle danske politologileksika, men foretaget et udvalg. Ældre leksika (som fx Henningsen 1948) samt delfagsleksika (som fx Nedergaard 2004) vil ikke

² Det er muligt, at nogle af de her nævnte oplysninger slet ikke vil være verificerbare på det tidspunkt, hvor nærværende artikel er publiceret, da afsløringen (dvs. Jensen 2008) og den efterfølgende debat i aviserne til den tid med al sandsynlighed vil have haft sin effekt.

blive taget i betragtning. Vi vil koncentrere os om helfagsleksika fra nyere og nyeste tid, nemlig de følgende (opstillet i kronologisk rækkefølge efter udgivelsestidspunkt):

Andersen, Gorm Bagger 1996: *Samfundsvidenskabeligt minilex*. Ekstern redaktion: Jacob Graves Sørensen, Conni Steensgård. 1. udgave, 1. oplag. København: Gyldendal. (= MINI).

Pedersen, Mogens N./Kjell Goldmann/Øyvind Østerud (red.) 1997: *Leksikon i statskundskab*. 1. udgave, 1. oplag. København: Akademisk Forlag. (= STAT).

Hansen, Peter Nørbæk/Palle Qvist 2006: *Samfundslæx*. 3. udgave, 1. oplag. København: Gyldendal. (= SAMF).

Knudsen, Tim (red.)/Rebecca Adler-Nissen/Carina S. Bischoff/Karina Pedersen/Karsten Ronit/Bo Rothstein/Jens Peter Frølund Thomsen/Marlene Wind/Uffe Østergård 2007: *Kernebegreber i politik*. 2. udgave, 2. oplag. København: Thomson. (= POL). [uændret i forhold til 2. udgave, 1. oplag 2004]

2. Bruger-, data-, og tilgangskalibrering af leksikografiske værktøjer

Politologileksika er leksikografiske værktøjer, der, som alle andre typer leksikografiske værktøjer, er konciperet til referencebrug. Brugerne slår op i dem for at finde hurtigt frem til netop de data og informationer, de har brug for ud fra de behov, de har i forskellige typer informationssøgningssituationer. Denne funktionelle **accessologi** (jf. Tarp 2008:7) har to vigtige konsekvenser: For det første er politologileksika, der i sig selv har fokus på politologiske data, oplagte beviser på, at leksikografien er en selvstændig disciplin. For det andet er leksikografien en interdisciplinær disciplin, der i teori og praksis opstår, udvikler sig og forandrer sig i spændingsfeltet mellem bruger, data og tilgang. På godt og ondt.

For at opfylde deres funktioner og for stadig at kunne forandre sig og udvikle sig fremover skal leksikografiske værktøjer nødvendigvis gennem en nøje afstemt bruger-, data-, og tilgangskalibreringskæde. Kalibreringen af de leksikografiske værktøjer, hvori brugeren kommer i første position, er bestemmende for hele kalibreringskæden, der netop har til formål at sikre den brugertilpassede datatilgang, som er leksikografiens *raison d'être*.

Dekalibrering af de leksikografiske værktøjer indebærer til gengæld risiko for en kompromittering af funktionerne og er bestemt af tre grundlæggende leksikografiske scenarier:

- (1) Leksikografien sætter ensidigt fokus på data – dataindhold, databehandling og datarepræsentation – på bekostning af hensyn til bruger og tilgang. Dette vil ofte være tilfældet i leksikografiske projekter, hvori bestemte lingvistiske, terminologiske eller snævre faglige hensyn sætter sig på den leksikografiske dagsorden i form af ikke-leksikografiske teorier og metodologier. Dette vil også blive tilfældet i prestigefyldte nationale projekter, hvor kultur- og sprogpoltiske hensyn præger den leksikografiske dagsorden.
- (2) Leksikografien sætter ensidigt fokus på (for)brugeren og lader denne styre opbygning af de leksikografiske værktøjer på bekostning af hensyn til data og tilgang. Dette er fx tilfældet i den såkaldte bottom-up-leksikografi eller i den kommercielle leksikografi, hvor udbud og afsætning som bekendt styres af de intenderede (for)brugeres efterspørgsel.
- (3) Leksikografien sætter ensidigt fokus på tilgang og lader informationsteknologien og elektronikken overtage føringen på bekostning af hensyn til bruger og data. Dette er fx tilfældet i softwarebaserede, GPSstyrede leksikografiske produkter, der kan konsulteres trådløst på mobile terminaler og lommecomputere.

Ved udarbejdelse af politologiske leksika er der en potentiel fare for dekalibrering af type (1), hvori behandling og repræsentation af de politologiske data vil få første prioritet. I det følgende vil det komme frem, hvordan dette indvirker på de politologiske leksikas funktioner. Undervejs vil der blive peget på en række muligheder for recalibrering.

3. Genuine funktioner: utilstrækkelig situations- og brugertilpasning

En ordbogs lemmasektion skal ses i forhold til dens genuine funktioner, jf. Bergenholtz (2003). MINI, STAT, SAMF og POL er traditionelle kognitivt-funktionelle ordbøger primært konciperet til brug ved vidensproblemer (et kognitivt brugerbehov) og sekundært til brug ved tekstreceptionsproblemer (et kommunikativt brugerbehov).

Hvis en ordbog skal imødekomme brugersituationen tekstreception, er det vigtigt, at den bl.a. også indeholder lemmavarianter (fx bøjningsformer og forkortelser eller kortformer af de givne ord), jf. Bergenholtz (1994c:101, 105; 2003:86). Dette er der kun taget højde for i SAMF (man finder fx ikke blot *Centrumdemokraterne* men tillige *CD*; sidstnævnte med en henvisning til førstnævnte). Praksis i SAMF er dog ikke optimal, da mange leksemer, som brugeren under tekstlæsning støder på i en bestemt form (fx adjektiver som ”monetarisk” m.fl.), i værket kun figurerer i deres substantivform (fx ”monetarisme”). Dette er uheldigt, for

brugeren kan ikke altid med sikkerhed foretage en omdannelse til den lemmatiserede substantivform hhv. til grundformen (Bergenholtz 1994c: 101). MINI, STAT, SAMF og POL, om end SAMF i mindre grad, fremviser således en underudviklet mediostruktur (mht. betegnelserne ”underudviklet” vs. ”fuldt udviklet” i forbindelse med ordbogsstrukturer se Nielsen 1990:59).

Brugersituationen tekstproduktion tages der ikke højde for i nogen af værkerne. De indeholder stort set ikke eksplicite sproglige oplysninger (fx angivelse af ordenes køn, bøjning og ordklassemæssige tilhørsforhold), ud over at MINI, STAT og SAMF i og med lemmaformen angiver ordenes rette stavemåde. I POL benyttes værket igennem stort begyndelsesbogstav ved lemmata samt kapitæler ved sublemmata. Det er en leksikografisk uskik, da leksikonbrugeren ved et opslag kun svært – eller måske overhovedet ikke – kan se, hvornår der vitterligt skal bruges stort eller lille begyndelsesbogstav (især i de enkelte ord i flerordsenheder).

Målgruppedefinitionen er i alle fire værker meget bred. MINI er ”primært rettet mod de samfundsvidenskabelige uddannelser” (se forordet), men det fremgår ikke, om der her tænkes på de nævnte uddannelsers studerende eller forskere – to meget forskellige grupper af potentielle brugere. At ”nogle af artiklerne” ifølge forordet også kan læses af gymnasieelever og andre alment interesserede, gør ikke sagen bedre. Målgruppedefinitionen er diffus. Efter vores vurdering er MINI bedst egnet til studerende eller lægfolk; det er ikke videnskabeligt nok til brug for forskere.

STAT ”tager først og fremmest sigte på at imødekomme de studerendes behov for korte og koncise indføringer i de faglige begreber” (forordet), værket er ”et supplement til pensumlitteraturen og sigter mod at forbedre tilegnelsen af faget på en måde, som også er tidsbesparende” (ibid.); det skal samtidig ”også være en hjælp for færdige kandidater, forskere og forelæsere, som har behov for et opslagsværk med ajourførte fremstillinger af halvglemte nøglebegreber” (ibid.), og sluttelig skal det være ”nyttigt for alle med et aktivt forhold til det politiske liv – journalister, politikere, administratorer, lærere, erhvervsfolk og den interesserede almenhed” (ibid.). Også her har vi en diffus målgruppedefinition. STAT er et ambitiøst videnskabeligt værk skrevet af et på disse kanter af verden usædvanligt stort forskerhold (63 forskere fra hele Norden) for semifagfolk og fagfolk; det er på et højt videnskabeligt niveau, og artiklerne er udformet i et – undertiden alt for – tungt akademisk sprog. Det er derfor problematisk at mene, at den ”interesserede almenhed” kan få gavn af bogen.

SAMF er ifølge forordet konciperet ”til brug i gymnasiet, på hf og tilsvarende uddannelsestrin” (forordet); værket er ”et naturligt værktøj i forbindelse med undervisningen og et helt uundværligt hjælpemiddel ved skriftlig eksamen” (ibid.), desuden er det ”et vigtigt supplement til avislæsningen for samfundsfagligt interesserede” (ibid.), da langt de fleste artikler ”vil kunne læses af alment samfundsiinteresserede uden særlige forudsætninger” (ibid.). I modsætning til hvad vi ser i MINI og STAT, er målgruppen i SAMF skarpt og klart afgrænset: Primærmålgruppen er den gymnasiale og tilsvarende videnstrins ungdom. At også andre alment interesserede og evt. førsteårsstuderende (som det hedder i forordet til andenudgaven) kan benytte bogen, er ikke noget stort spring i forhold til primærmålgruppen, om end brugersituationerne kan være nok så forskellige.

POL er ”et værktøj især for de, der studerer eller underviser i samfundsvidenskaberne”, dvs. såvel studerende som fagfolk. Heller ikke denne målgruppedefinition er uproblematisk. At imødekomme to så forskellige brugergrupper må unægtelig være en udfordring for et hvilket som helst leksikon. Efter vores bedømmelse egner POL sig bedst til brug for studerende; fx lever værkets bibliografiske praksis ikke op til almindelig videnskabelig standard.³ At litteraturlisterne (kun) skal tjene som vejledning til videre læsning (jf. forordet) og altså ikke som dokumentation, turde også tale for sig: Primærmålgruppen er først og fremmest studerende. Alligevel er POL betydeligt mere videnskabeligt anlagt end MINI, hvorfor de to værker ikke kan eller ikke bør sammenlignes. Bl.a. er de forskellige artikler i POL skrevet af forskellige eksperter, mens de i MINI alle er skrevet af én og samme person.

4. Tilgang, søgning og opslagspotentiale

4.1. Selektion som udtryk for strukturering af datatilgængelighed

Selvom det umiddelbart kan virke kontraintuitivt, er der i bund og grund ikke noget særligt interessant ved de konventionelle diskussioner om lemmaselektion. Lemmaselektionen er ikke det vigtigste i et leksikon, da leksikografiske opslagsværker ikke bør reduceres til simple databeholdere, men bør snarere opfattes som komplekse informations-søgningsværktøjer, der skal opfylde bestemte funktioner i bestemte bru-

³ Se fx s. 99 i artiklen *Magt*, hvor Foucault citeres for at hævde, ”at magten ikke findes noget bestemt sted, fordi den er alle steder”. At artikelforfatteren her ikke har anført en kilde, strider imod almindelig videnskabelig praksis.

gersituationer. Databeholdningen er afledt af funktionerne og ikke andet. Lemmaselektionen og den efterfølgende lemmastrukturering og dataadressering bør derfor først og fremmest ses som den eksterne rute-fastsættelse, som opbygning af et komplekst rutenet, der skal sikre tilgængeligheden i datasøgningsprocesserne. Nedenstående gennemgang af selektionen og bestanden skal derfor læses som optakt til en diskussion af datatilgængelighed snarere end databehandling og -repræsentation.

Artikelbestanden (såvel mængde som indhold) i de undersøgte leksika varierer betydeligt. MINI indeholder ca. 500 artikler, STAT indeholder ca. 400 artikler, SAMF indeholder ca. 2.500 artikler, og POL indeholder 14 artikler, som i forhold til de andre værker er meget lange, samt et register med ca. 110 opslagsord.

For fagordbøgers vedkommende taler man om en selektion på to niveauer (Nielsen 1989:59): Dels er der en selektion af det område, ordbogen skal behandle, dels er der lemmaselektionen.

Ligesom det er tilfældet hos Nielsen (1989:59) i hans undersøgelse af juridiske fagordbøger, kan også vi fastslå, at de her undersøgte værker enten ingen oplysninger indeholder om (kriterierne for) lemmaselektionen, eller at de kun indeholder vage og fra et leksikografisk standpunkt utilstrækkelige oplysninger derom.

Som nævnt ovenfor er alle de her undersøgte værker helfagsordbøger, men POL adskiller sig væsentligt fra de andre dels ved sin makrostruktur, dels ved sin mikrostruktur og dels ved sin lemmabestand. POL medtager kun kernebegreber, noget som i øvrigt ikke defineres nærmere i værket, ud over at forordet taler om ”basisviden” og ”centrale begreber”. Det tætteste, vi kommer på et empirisk grundlag i POL, er ”undervisningserfaringer”, jf. følgende fra forordet:

Denne bog er [...] en revideret og udvidet udgave af en grundbog, der har været brugt i nogle år ved universitetsundervisning om den politiske verden. [...] alle artikler [er] blevet grundigt gennemset og revideret på baggrund af undervisningserfaringer [...].

Noget lignende, om end ikke helt det samme, er tilfældet med MINI, jf. forordet:

Udvælgelsen af begreber og teoretikere er sket ud fra mine egne erfaringer fra statskundskabsstudiet og dækker områderne komparativ politik, international politik, forvaltning, forvaltningsret, sociologi og metode.

Økonomiske fagudtryk er med vilje ikke medtaget i denne bog, da »Samfundsøkonomisk minilex« og »Erhvervsøkonomisk minilex«, begge fra Gyldendal, på udmærket vis dækker dette område.

SAMF oplyser intet om selektionskriterier. Man får dog indirekte et minimum af information i form af oplysningen om stofafgrænsningen: ”Op-slagsordene dækker [...] de obligatoriske fagområder: politologi, international politik, økonomi og sociologi” (forordet).

Tilsyneladende mest reflekterende mht. lemmaselektion og mest villigt til at oplyse derom er STAT, om end det fra et leksikografisk standpunkt stadig forekommer utilstrækkeligt:

Leksikon i statskundskab dækker ikke først og fremmest opslagsord fra det politiske liv, men opslagsord af betydning for *studiet* af det politiske liv. Søger man viden om politiske personer, aktuelle begivenheder og konkrete organisationer, må man benytte almindelige leksika. Dette er et leksikon i fagdisciplinens begreber, teorier og metoder. Nogle få forskere og teoretikere inden for faget er medtaget, men det er begrænset til nøglefigurer [...] og [...] pionerer [...].

Der ligger mange skønsmæssige afgørelser til grund for en opslagsbog som denne: Hvilke ord skal med? [...] Redaktørerne er helt åbne overfor, at opgaven kunne have været løst på andre måder, at vigtige ord kan mangle, [...] [forordet]

Det turde være åbenlyst, at i hvert fald MINI, STAT og POL ikke er maksimerende, men minimerende fagordbøger eller i Hausmanns terminologi selektive fagordbøger (Hausmann 1977:5f).

Rammestruktur er ifølge NLO rækkefølgen af og relationerne imellem omtækt(er) og lemmaliste(r). Alle de i nærværende artikel undersøgte værker indeholder en leksikondel (artikelbestanden) og et forord. Desuden indeholder MINI og SAMF en almindelig forkortelsesliste og SAMF tillige en ultrakort brugervejledning; STAT indeholder desuden (1) en liste til opløsning af forfatterinitialerne (initialer => forfatternavn), (2) en liste over forfatternes fulde navn med angivelse af titel, nationalt tilhørsforhold og de i værket brugte initialer (forfatternavn => initialer) samt (3) en minibrugervejledning kaldet ”Redaktionel note til den danske udgave” (værket er parallelt udgivet på norsk og svensk); POL indeholder desuden en indholdsfortegnelse samt et register.

Ifølge Nielsen (1989:58) bør ideelt set alle ordbøger hhv. leksika have en kompleks rammestruktur bestående af i det mindste en indholdsfortegnelse, et forord, en brugervejledning og en ordbogs- hhv. en leksikondel. Dette mindstekrav bliver ikke opfyldt af et eneste af de her undersøgte leksika, som alle fremviser en underudviklet rammestruktur. Kun følgende to komponenter forefindes i alle værkerne: et forord og en leksikondel (artikelbestanden). Særligt kan det undre, at de ikke alle indeholder en brugervejledning. Som nævnt ovenfor er ordbøger hhv. leksika værktøjer, og som alle andre værktøjer er de udarbejdet med det

mål for øje at bistå bestemte brugergrupper med løsning af bestemte problemer. Værktøjer ledsages normalt altid af en brugermanual, der giver oplysninger om, hvordan den givne ting skal anvendes, for at sikre, at brugeren har mulighed for at få det optimale udbytte.

Makrostruktur er ifølge NLO rækkefølgen af og relationerne imellem lemmata, som indgår i en bestemt lemmaliste. En ordbog kan have en eller flere makrostrukturer, alt efter om den har en eller flere lemmalister. Alle de her undersøgte leksika fremviser en glatalfabetisk lemmaliste med initialalfabetisk præsentationsform. Den leksikografisk mest interessante og mest komplekse makrostruktur ser vi i POL, hvorfor vi i det følgende kun vil kommentere POL's makrostruktur.

POL indeholder to lemmalister: Dels er der et meget lille antal artikler, som i forhold til de andre værker til gengæld er meget lange, dels er der et register. POL er altså bygget op efter det traditionelle encyklopædiprincip. Den grundlæggende tanke bag dette princip er den holistiske verdensopfattelse (modsat den atomistiske, som ligger til grund for de fleste traditionelle leksika). Denne opfattelse går i al korthed ud på, at en hvilken som helst entitet i verden altid indgår i en sammenhæng. Følgelig forstås en hvilken som helst entitet (eller viden derom) bedst i en sammenhæng. Derfor bør den sammenhængende fremstillingsmåde tilstræbes i en vidensformidlingssituation. En af kardinalrepræsentanterne for encyklopædi princippet er *Macropædia*-delen i den verdensberømte *Encyclopædia Britannica*.⁴ Selv om det ikke nævnes eksplicit, er det tydeligt, at POL bestræber sig på ikke at lade den kodificerede viden spredes i alle retninger i en stor og uoverskuelig mængde af korte artikler, som det er tilfældet i de fleste traditionelle leksika (således også i MINI, STAT og SAMF), men i stedet søger at samle den i lange sammenhængende fremstillinger netop med det mål for øje at bevare eller skabe en sammenhæng. Desværre lider resultatet under, at registret fremviser nogle skrækkelige begravelser, dvs. indførsler, der giver så mange henvisninger, at de begravnes. Se fx følgende:

Magt 12, 13, 19, 33, 37, 63, 65, 76, 81,
84–102, 110, 136, 137, 141, 145, 146,
149, 150, 157, 163, 172, 174, 176,
182, 186, 189, 197, 199, 200, 203,
204, 206, 210, 213, 214, 240

⁴ Siden 1974 består *Encyclopædia Britannica* (32 bind) som bekendt af *Propædia* (1 bind), *Micropædia* (12 bind), *Macropædia* (17 bind) samt et *Index* (2 bind). *Macropædia*-delen indeholder (kun) 4.000 storartikler, men i indekssdelen findes der flere hundredtusinder lemmata med henvisning til dem.

Som bruger får man her 36 henvisninger uden nogen form for differentiering eller udspecificering. Sådanne indførsler er undergravende for informationssøgningsprocessen, fordi det for brugeren er umuligt at se, hvad der mere præcist gemmer sig bag de enkelte henvisninger. Hvilke af dem er relevante og i hvilke sammenhænge? Det er mere brugervenligt og ikke mindst mere funktionelt i sådanne tilfælde at lave underordnede udspecificeringer, så brugeren har en reel mulighed for at få optimalt udbytte af sin informationssøgning, og risikoen for informationstab mindskes (se Pálfi 2007:11–12 og sammenlign med registrene i *Hermes* 39).

4.2. Opslagspotentiale

I det følgende vil vi søsætte tre, så vidt vi ved, nye termer: Med (1) **søgningsnegativ** vil vi forstå det forhold, at et givent leksikon ikke indeholder det ord som lemma (eller evt. som sublemma), som brugeren søger; med (2) **søgningspositiv** skal forstås det modsatte af søgningsnegativ; med (3) **opslagspotentiale** forstås først og fremmest, hvorvidt et givent leksikon er søgningspositivt eller søgningsnegativt; opslagspotentiale, som er et målbart udtryk eller indikator for datatilgængelighed, udregnes som procentsats af et antal succesopslag i forhold til ikke-succesopslag under en given søgesession (svarer lidt til en internetsøgnings ”hits”, dvs. ”træffere”).⁵

For at afprøve MINI's og SAMF's opslagspotentiale har vi gennemlæst en række avisartikler fra hhv. den 23. januar 1994 og den 24. marts 2004. Når valget falder på avisartikler, er det, fordi vi opfatter MINI og SAMF som leksika konciperet til ikke-fagfolk; MINI's målgruppe er dog uklar og står til diskussion (se nærværende artikels kap. 3). Tidspunktet har været tilfældigt valgt med den indskrænkning, at vi har valgt sprogstof publiceret ca. to år forud for udgivelsen af de to værker for at være sikre på, at ordene ikke var for nye i forhold til tidspunktet for lemma-listernes udarbejdelse. Avisartiklerne har været tilfældigt udvalgt med den indskrænkning, at de primært skulle omhandle politik og samfund. Aviserne har ligeledes været tilfældigt udvalgt med den indskrænkning, at de skulle være landsdækkende dagblade (vi ville så vidt muligt undgå for ”små” eller for lokale emner).

De to tekstprøvesamlinger indeholdt hver ca. 3.500 tekstord. Af disse opfattede vi i alt 55 leksemer fra tekstprøvesamlingen til MINI og 71 lek-

⁵ At opslagspotentiale også kan måles på tilgangsstruktur – og muligvis andre forhold – må i nærværende sammenhæng af pladsmæssige hensyn udestå.

semer fra tekstprøvesamlingen til SAMF som politologiske fagord. Med politologiske fagord skal forstås ord (inkl. flerordsenheder), som typisk hvis ikke udelukkende bruges i politologifaglige (inkl. semifaglige og populærvidenskabelige) sammenhænge.⁶

MINI var søgningspositivt i 25 % af søgningerne (14 af de 55 fagord fra teksterne figurerer som lemmata i værket, 41 mangler), mens SAMF var søgningspositivt i 82 % af søgningerne (58 af de 71 fagord fra teksterne figurerer som lemmata i værket, 13 mangler). I øvrigt var værkerens træfprocent i søgesessionerne som følger: STAT 18 %, SAMF 65 % og POL 24 % hhv. 17 %. Jf. tabel 1 forneden.

For at afprøve STAT's og POL's opslagspotentiale har vi ligeledes gennemlæst to forskellige (med de nødvendige indskrænkninger tilfældigt udvalgte og tilfældigt sammensatte) tekstprøver: For begge værkers vedkommende dele af artikler fra politologifaglige tidsskrifter (hhv. *Økonomi & Politik* og *Politologiske Studier*) publiceret ca. to år forud for udgivelsen af de pågældende udgaver af værkerne.⁷ Valget af videnskabelige artikler skyldtes, at STAT og POL som målgruppe bl.a. anfører forskere (se nærværende artikels kap. 3).

STAT var søgningspositivt i 48 % af søgningerne (32 af de 66 fagord fra tekstsekvensen figurerer som lemmata i værket, 34 mangler), mens POL var søgningspositivt i 8 % af søgningerne (5 af de 59 fagord fra tekstsekvensen figurerer som lemmata i værket, 54 mangler).⁸ Endvidere var værkerens (her kun de senere udkomne værkers) træfprocent i søgesessionerne som følger: SAMF 74 % og POL 26 %. Jf. tabel 1.

I de tilfælde, hvor et givent ord har figureret som lemma i det pågældende leksikon, men i en anden form end i de autentiske tekstprøver, har vi opfattet det som en søgningspositiv søgning. Oftest drejer det sig om, at værkerne lemmatiserer substantivformer (fx ”monetarisme”) men ikke adjektivformer (”monetarisk”), eller at den leksikografiske kodificering kun tager højde for de officielle egennavne (fx ”Det Konservative Folkeparti” og ikke den almindeligt brugte benævnelse ”De Konservative”).

⁶ Vi er bevidste om, at afgrænsningen ikke er uden problemer: Er fx ord som ”samfund” og ”nødhjælpsorganisation” politologiske termer? Vi mener, de befinder sig i grænselandet mellem det politologiske fagsprog og almensproget og opfatter dem i nærværende sammenhæng ikke som fuldgældige fagord.

⁷ For POL's vedkommende er der regnet to år tilbage fra 2004, da 2. udgave, 2. oplag fra 2007 er identisk med 2. udgave, 1. oplag fra 2004.

⁸ Vi har her som i det øvrige konsulteret registret med de ca. 110 opslagsord og ikke hovedlemmalisten med de 14 artikler.

Tabel 1

MINI (1996)	T1994	S1	MINI, STAT, SAMF, POL (25 %, 18 %, 65 %, 24 %)
STAT (1997)	T1995	S2	STAT, SAMF, POL (48 %, 74 %, 26 %)
SAMF (2006)	T2004	S3	SAMF, POL (82 %, 17 %)

Som det fremgår af tabellen, er der fire værker, fire tekstprøvesamlinger (T) og fire søgesessioner (S). Sammenlignelige er kun MINI og SAMF indbyrdes samt STAT og POL indbyrdes (jf. koncept, målgruppe osv. omtalt andetsteds i nærværende artikel).

Selv om SAMF i vores undersøgelse fremviste det største opslagspotentiale i forhold til de andre værker, betyder det ikke nødvendigvis, at det også er det ”bedste” af de her undersøgte leksika. Et leksikons lem-maselektion skal – foruden at blive set i relation til dets funktioner – også ses i forhold til dets tiltænkte brugergruppe. Desuden kan andre faktorer spille ind. Fx kan POL’s træfprocent synes meget lille, men da værket kun medtager kernebegreber, er det fuldt i overensstemmelse med selektionen. (Det kan dog undre, at termer som ”civilisation”, ”politik”, ”urbanisering”, ”Vesten” og ”Østblokken” ikke regnes for kernebegreber).

5. Politisk narcissisme og leksikografiske perversionser

I de politologiske leksikas univers nedtones tilgængelighed (udtrykt ved opslagspotentiale) og brugertilpasning (udtrykt ved den svage fundering af de genuine funktioner) på bekostning af de politologiske data. Forel-skelse i datagrundlaget medfører risiko for leksikografiske perversionser (i termens oprindelige betydning: opfyldelse af et andet formål end det oprindeligt tilsigtede), og værktøjet opfylder ikke sit genuine formål.

I det følgende vil vi se på (graden af) tendentiøsitet og datamanipulation i de forskellige værker. Vi vil se på, hvordan eller hvorvidt de fremviser problemer i argumentationen, manglende dokumentation (manglende belæg), forenkling og skævvridning (tvivlsom hjemmel) samt fejl eller problematiske hhv. tvivlsomme udredninger (manglende eller tvivlsomme data, tvivlsomt eller tilsyneladende ikke-eksisterende empirisk grundlag), som delvis eller i nogle tilfælde kan ses som udtryk for enten datamanipulation og/eller tendentiøs databehandling.

I artiklen *CIA* i SAMF kan man læse om CIA’s virke som en del af det amerikanske overvågnings- og repressionsapparat – en organisation, som gennem tiden har været indblandet i mange ulovlige operationer.

Præsident Franklin Roosevelt erklærede i 1941 de fire friheder, som de allierede ville kæmpe for: Ytringsfrihed, religionsfrihed, frihed for nød og frihed for frygt. Senere kritikere af denne erklæring med Noam Chomsky i spidsen fremførte, at der også findes en femte frihed: Friheden til at intervenere overalt i verden. Det ville have været hensigtsmæssigt i artiklen også at beskæftige sig med den amerikanske internationale politiks principper og begreber og med amerikanernes beskyttelse af egne interesser i udlandet, samt hvordan denne interesseopretholdelse og interessespekulation har formet sig i løbet af det 20. århundrede.

Samtidig forsømmes en tilsvarende grundig udredning af det sovjetiske KGB og dennes operationer i udlandet. Det kan næppe skyldes mangel på viden, for den russiske efterretningstjenestes aktiviteter er i dag notorisk veldokumenterede. SAMF-forfatterne tager ikke det mindste stilling til de seneste års KGB-forskning. Påfaldende er også mangelen på oplysninger om KGB's efterfølger, FSB, der opererer med fx giftmord i udlandet (jf. fx Litvinenko-sagen i 2007, som førte til en diplomatisk konflikt mellem England og Rusland, som den dag i dag er højaktuel). Er disse ting ikke relevante for et dansk politologileksikon? Det centrale fokus er ved at ændre sig i international politik, og det har givetvis været svært for SAMF-forfatterne at lokalisere de mest pålidelige informationskilder. Alligevel må man undre sig: Er det et udtryk for almindelig forsømmelighed, at forfatterne har overset væsentlige oplysninger om KGB's/FSB's virksomhed, eller er der tale om et bevidst valg?

I artiklerne *totalitær stat* og *teokrati* i STAT orienteres leksikonbrugeren om størrelser, der i grunden er tæt relaterede, når det gælder fravær af rationalitet og respekt for borgerrettigheder. Teokrati praktiseres i flere autoritære stater, der ikke har nogen form for politisk legitimitet. Sådanne stater er ikke interesserede i at støtte en materielt repræsentativ politik. Det eneste, de tilsyneladende er optagne af, er, hvordan en hellig skrift fortolkes. De pågældende artikelskribenter burde her have henvist til den manglende demokratiske overbevisning i sådanne regimer. I autoritære regimer er det en klasse, gruppe, stamme eller nomenklatur, der drager fordel af at regere over befolkningen, mens det i teokratiet er et præsteskab eller en del af et præsteskab, der retfærdiggør sine gerninger med fortolkninger af religiøse (for)skrifter. Målet helliger midlet. Og denne form for tænkning er set i såvel de politiske som i de religiøse diktaturer samt i de kommunistiske/bureaukratiske systemer, hvor midlerne til implementering af de relevante principper var/er frygt og fysisk afstraffelse. Kætterne stod/står altid til afstraffelse for deres mod – også i de seneste årtier (for blot at nøjes med to eksempler kan man henvise til Salman Rushdie eller den revisionistiske fløj). Her burde artikelskri-

benterne have foretaget en analyse, hvori kritikken af de to systemer klart objektiveredes. Er det en angst for at støde eventuelle, uskrevede krav om politisk korrekthed, der har afholdt forfatterne fra en udredning og omtale af de nævnte forhold?

Et præmieeksempel på datamanipulation og tendentiøs datarepræsentation hhv. -behandling er artiklen *Nation, nationalisme og nationalstat* i POL (s. 102–132) skrevet af historikeren Uffe Østergård. Denne artikel fortjener selvsagt ekstra meget plads til analyse og kritik.

Efter endt læsning må brugeren konkludere, at en nation er noget, der er konstrueret og ikke en historisk virkelighed. Man skal nærlæse artiklen nøje for at finde en nuancering af denne påstand. Dette skyldes til dels dens rodede fremstilling, men må også tilskrives en stærk tendens. Alene artiklens ordvalg og sagsfremstilling peger i den retning. Nationalismen er fx en ideologi, mens nationen blot er det, som de nationalistiske bevægelser ”hævder at sætte på begreb” (s. 103). Nationen er altså ikke noget forud eksisterende, men bliver først et fænomen, når nationalisterne har begrebsliggjort den. Og idet nationalismen er et moderne fænomen, må nationen således også være det. I artiklen hævdes det da også, at ”de nationalistiske myter om arten og alderen af den fælles oprindelse” netop blot er ”myter, oftest etableret i sidste århundrede [det 19. årh.]” (s. 103). Endvidere hedder det:

Historisk set er der mere sandhed i den tjekkisk-britiske antropolog og filosof Ernest Gellners tilspidsede, funktionalistiske påstand om, at de nationale bevægelser og ideologier opstod først, hvorefter de siden konstruerede nogle passende nationale identiteter udstyret med en opfundet historie. [POL, s. 103]

Denne tilslutning til Gellners påstand er i øvrigt det nærmeste, artiklen kommer på direkte at give udtryk for sin egen holdning, som dog i resten af teksten kan læses ud af sammenhængen. Således fremstilles eksemplet kurderne, der siges at være typisk, på følgende vis:

Efter at det omsider er lykkedes dem at fange verdens opmærksomhed og opnå de facto selvstændighed, er kurdiske intellektuelle gået i gang med at skrive sig til en fælles »national« fortid, så de kan fremstå som en respektabel »nation«, når grænserne skal trækkes på ny. [POL, s. 103]

Fremstillingen er stærkt præget af denne grundholdning, og der er ikke levnet megen plads til nuancer, selvom artikelforfatteren, dvs. Østergård, pligtskyldigt nævner, at Anthony Smith i 1986 udgav *The Ethnic Origins of Nations*, der søger at nuancere det såkaldte modernistiske synspunkt, som artikelforfatteren må siges at dele. Smith påpeger her og

i andre værker (fx Smith 1991), at de moderne nationer rigtignok opstod i 1800-tallet, men at de byggede på allerede eksisterende etniske fællesskaber. Østergård nævner blot Smiths ”spændende bog” (s. 104), men tager overhovedet ikke stilling til dens indhold.

I artiklen nævnes det ellers, at en historiker som Eric Hobsbawm, der tidligere stod stejlt på det modernistiske synspunkt, har modereret dette og nu også opererer med noget, der kaldes *protonationalisme*, hvormed der henvises til ”de mange udtryk for nationalfølelse [...] mellem 1500 og 1800” (s. 105). Østergårds egen konklusion er dog blot, at selv om der måske allerede i senmiddelalderen opstod en slags førmoderne *nationalisme*, så har det ikke megen betydning, eftersom det ikke bliver klarere, hvad forholdet mellem *nationalisme*, *stat* og *nation* var.

Man kunne med rette påpege, at erkendelsen af, at det nationale ikke først opstod i moderne tid, meget vel kunne være med til at afklare, hvilket forhold der var mellem *nation* og *stat*, ligesom det ville være ret relevant for artiklen, om denne erkendelse er sand eller falsk, eftersom emnebehandlingen er ganske misvisende, hvis det første er tilfældet.

Det er i det hele taget problematisk, at Østergård undlader at forholde sig til endsige nævne den righoldige forskning (især for udlandets vedkommende), der påviser, at forestillingen om, at menneskeheden er inddelt i *nationer* hhv. *folkeslag*, ikke er ny (se bl.a. Bjørn et al. 1994; Dann 1986; Forde et al. 1995; Tipton 1972; Zientara 1997). Selv ikke tanken om, at folk er knyttede til eller måske ligefrem identiske med bestemte *stater* hhv. *riger*, er ny. De få undersøgelser, der indtil nu er foretaget med henblik på Danmark, viser noget tilsvarende. Nævnes kan fx Ilsøe (1991), der bringer talrige eksempler på *fædrelandskærlighed* og *dansk identitet* i tiden mellem ca. 1550 og 1700; Knudsen (2000), der påviser, at en dansk *nationalistisk indstilling* var normen og ikke undtagelsen blandt danske *adelige* omkring år 1300; Olsen (1992), der gennem en række eksempler viser, at der fandtes en *bevidst danskhed* i middelalderen; Wagner (2000 og 2003), der påviser, at der i tidlig dansk middelalder fandtes et *dansk folk*, og at Danmark og *dannerne* opfattedes som to nært forbundne størrelser.

Det eneste eksempel fra førmoderne tid, som artiklen fremdrager, er, at ordet *nation* ved middelalderens universiteter betegnede en inddeling af studenterne efter geografisk tilhør; for Sveriges vedkommende fx *Värmlands nation* osv. Dette er for artikelforfatteren nok til at hævde følgende: ”Vi kan fx godt støde på udtrykket *nation* i middelalderen, men ordet betød noget helt andet end i *nationalismens tidsalder*, hvor det uløseligt er koblet sammen med bestræbelsen på at skabe en tilhørende *stat*.” (POL, s. 106). For det første går Østergård skævt i sin konklusion,

al den stund det, der væsentligt adskiller de nævnte middelalderlige nationer fra moderne nationer, jo ikke er den manglende bestræbelse på at skabe en stat, men derimod, at de nævnte nationer ikke defineres etnisk, historisk, sprogligt eller kulturelt, men alene geografisk. Deri ligger den afgørende forskel. Dertil kommer, at dette eksempel, som må bære al bevisbyrden, hverken er udtømmende eller repræsentativt, men alene er udtryk for en selektiv udvælgelse af eksempelmateriale, hvis formål tilsyneladende er at bekræfte Østergårds egen teori.

Oplysningen om universiteterne burde have været uddybet med andre eksempler fra middelalderen; fx det følgende nævnt af Zientara (1997:29): Med universiteterne som forbillede begyndte man fra 1274 ved kirkemøderne at inddele deltagerne i nationer efter statsligt/geografisk tilhør. Der fandtes i begyndelsen otte nationer, bl.a. en fransk og en tysk. Den tyske indbefattede selvfølgelig hele Mellemeuropa, som hørte under det såkaldte Hellige Romerske Rige. Den franske dækkede det franske rige. Ved kirkemødet i Konstanz (1414–1418) lod Lorraine, Savoien og Provence, der alle var dele af det tyske rige, sig dog optage i den franske "nation" med henvisning til, at der i disse lande *taltes fransk*. Den rent politiske/geografiske definition af nationen havde tabt til fordel for den sproglige/kulturelle! Man ser altså, at 1800-tallets "konstruktion" af det nationale har dybe rødder. Men sådanne eksempler finder man altså ikke i artiklen i POL. Det ville jo også umuliggøre dens postulater.

Senere i artiklen er det dog, som om den modererer sig selv og nu antyder, at der faktisk fandtes folkeslag før den moderne tid (s. 108): "Nationen er altså et relativt moderne fænomen. Eller rettere identifikationen af stat, folk og det nye politiske fællesbegreb nation i form af nationalstaten er ny". Det er uklart, hvad forfatteren her mener, men man aner en erkendelse af, at der måske alligevel fandtes nationer i forne tider. Dog står denne antydede indrømmelse temmelig alene.

Hvad skyldes og hvori består artiklens stærke tendens? En rød tråd er det, at det nationale behandles som et problem, der skal løses. Artiklen interesserer sig mest for de teoretikere, der har forsøgt at få tøjlet det nationale. Der er derfor megen fokus på Østrig-Ungarn og det Hellige Romerske Rige. Sidstnævnte fungerede ifølge POL-artiklen velordnet og fredeligt på trods af, at det ikke var en nationalstat. Her er måske forklaringen på artikelforfatterens stærke tendens: Målet er at finde en "løsning" på det nationale problem. Men hvad er motivationen? Hensynet til den Europæiske Unions fremtidsmuligheder? Påfaldende er i hvert fald følgende udsagn:

[...] det hellige romerske rige fortjener at blive hentet ind fra historiens losseplads og analyseret i forbindelse med bestræbelserne på at lave en demokratisk legitim forfatning for et Europa bestående af samarbejdende nationale stater. Bedre forbillede for det enestående eksperiment i Europa har vi ikke. [POL, s. 113]

De andre af de her undersøgte leksika er ikke som POL ensidige i deres definition af, hvad en nation er. Både MINI og SAMF undlader at komme ind på diskussionen om, hvornår nationerne opstod, men definerer blot begrebet:

nation Et svært definerbart begreb. En gruppe af mennesker, en samlingsgruppe, der p.g.a. fælles historie og kultur (og oftest sprog) føler sig som en enhed. Denne gruppe hører normalt til indenfor [sic!] et bestemt geografisk område, som, sammen med historie og kultur, giver gruppen en fælles identitet i forhold til andre grupper. [...] [MINI, s. 101]

nation. Befolkningsgruppe inden for et geografisk afgrænset område, som bindes sammen af fælles solidaritet og følelser om samhørighed. Ofte med fælles historie, sprog og kultur. [...] [SAMF, s. 300]

Dermed er disse artikler mere værdifulde end den, der findes i POL, og er for så vidt også mere anvendelige, idet de ikke *afskærer* brugeren fra en bestemt indsigt og ej heller bibringer ham/hende en, der er misvisende eller ligefrem forkert. Tilstedeværelsen af en førmoderne nation er ikke udelukket på forhånd, ligesom brugeren ikke bringes til at tro, at nationerne er skabt af ideologer i moderne tid.

STAT ligger i sin fremstilling et sted midt imellem, da det ikke ligefrem siges, at nationen er en moderne konstruktion, men dog antydes, at ordet *nation* ikke har været i brug før renæssancen, idet der er en lille historisk gennemgang af ordets brug begyndende i denne periode. Tilmed fastslås det, at ordet *nation* i tiden indtil den franske revolution betegnede de privilegerede stænder, nemlig adelen og præsteskabet. Først senere kom ordet angiveligt til at betegne et ”kulturfællesskab”. Som der allerede er givet eksempel på, er dette ikke rigtigt. Også i middelalderen kunne ordet *nation* betegne, hvad man kunne kalde kulturfællesskaber.

Hvad viser ovenstående i henhold til den indledningsvis nævnte ambition om påvisning, analyse og kritik af datamanipulation og/eller tendentiøs databehandling? At påvise fejl i leksika er ingen stor kunst, om end det ikke altid er lige let, ligesom det i enkelte tilfælde må siges at være særligt opsigtsvækkende (fx når det gælder et værk som STAT, der er udarbejdet af et hold bestående af 63 eksperter fra hele Norden). At leksikonforfattere til tider ikke kan undgå at lade det skrevne præges af

egen verdensanskuelse, kan heller ikke siges at være sensationelt. Det er vist bredt accepteret i dag, at man ikke kan bedrive intellektuel virksomhed uden det mindste islæt af ideologi. At manipulere med data, at forsøge at påvirke i en bestemt retning, subjektivt, ensidigt eller således, at man på forhånd har taget parti, er derimod fagligt hhv. videnskabeligt og moralsk uforsvarligt. Personlige vurderinger bør aldrig overskygge det videnskabelige påbud om den så vidt muligt neutrale og objektive anskuelse. Leksikonforfatteren skal have fokus på relationer og mangfoldige sammenhænge og sammenhængsmønstre, dvs. i dette tilfælde både den nære situation og de store politiske, historiske og organisatoriske sammenhænge. Det er også vigtigt at give perspektiver, at udrede baggrunde og ikke at forenkle komplekse sammenhænge og konflikter, om end det ofte kan være nødvendigt at bruge stereotyper.

6. Afpoliterende sammenfatning: leksikograf, bliv ved din læst!

Det er interessant at se, at ikke et eneste af de her undersøgte leksika bringer sproglige oplysninger om de indeholdte lemmata, bortset fra at de med undtagelse af POL oplyser om den rette stavemåde (inkorporeret i lemmaangivelsen). Det politologileksikografiske landskab i Danmark fremviser således overvejende klassiske sagordbøger hhv. kognitiv-funktionelle ordbøger. Det er tydeligt, at værkerne udelukkende er konciperet til at imødekomme brugere med behov for hjælp ved vidensproblemer. Nødvendigheden af polyfunktionelle ordbøger på relativt ”små” sprog som dansk turde være indlysende, hvorfor det forekommer uhensigtsmæssigt, at værkerne ikke indeholder lingvistiske data eller i det mindste tager mere højde for brugersituationen tekstreception.⁹ Om vigtigheden af sproglige oplysninger i fagordbøger se bl.a. Bergenholtz (1994a; 1994b), her vil vi nøjes med følgende overordnede betragtning: Fagordsstof medtages normalt kun meget selektivt i almensproglige ordbøger (værker som *Nudansk Ordbog*, *Den Danske Ordbog*, *Retskrivningsordbogen* osv.), og når fagordbøger forsømmer at bringe lingvistiske data, bliver konsekvensen, at man som bruger ofte svært eller undertiden overhovedet ikke kan få oplysning om den grammatiske konstitution og dermed fx om fleksionsmorfologien og den syntaktiske distribution af et fagord. Den første rekalibreringsoption ligger derfor i en refundering og udvidelse af de genuine funktioner, specielt i retning

⁹ SAMF har dog rigtignok også ’hjælp ved tekstreception’ som eksplicit funktion, jf. bemærkningen ”et vigtigt supplement til avislæsningen” i forordet.

af tekstreception, hvorved den eksterne datatilgængelighed netop udvides.

Der er en tydelig tendens til, at danske politologileksika enten ingen oplysninger indeholder om (kriterierne for) lemmaselektionen, eller at de kun indeholder vage og fra et leksikografisk standpunkt utilstrækkelige oplysninger herom. Det er problematisk, da lemmaselektionen, som allerede nævnt, er af central betydning for etableringen af de eksterne datasøgningsruter.

Der er tilsyneladende også en tydelig tendens til, at danske politologileksika fremviser en diffus målgruppedefinition. Leksikografisk set er "alle, der interesserer sig" en problematisk størrelse. Ordbøger og leksika kan ikke konciperes til alle og til alle formål inden for et bestemt vidensområde, in casu politologi hhv. samfundsvidenskab, men netop kun til bestemte brugergrupper og til dækning af bestemte brugerbehov. Den manglende brugerkalibrering betyder, at datatilpasningsdimensionen kompromitteres: Hvordan kan datatilgang tilpasses, når tilgangsbehovene ikke ekspliciteres? Den påkrævede rekalkibrering indbefatter derfor en betydeligt skarpere analyse og udarbejdelse af brugerprofiler.

Den bedste kalibrering finder vi i SAMF. Dette værk har en skarpt og klart afgrænset målgruppe, en høj, velbegrundet og afbalanceret lemmabestand, dvs. godt sammensat i forhold til påtænkt brugergruppe og formodede brugersituationer, en høj træfprocentsats, og værket opdateres jævnlige på nettet (www.samfundsex.gyldendal.dk). Opdateringen fungerer således, at de nye online-artikler erstatter dem i bogen og følger altså ikke den traditionelle og lidet hensigtsmæssige model for supplementer, hvor brugeren er nødt til at slå op flere gange under den samme søgesession (først i selve hovedværket, dernæst i tillægsværket eller tillægsværkerne, såfremt der er flere). SAMF foreligger desuden i digital form, idet der med bogen følger en cd-rom, som bl.a. giver mulighed for fri- og fuldtekstsøgning. Ud over muligheden for fri- og fuldtekstsøgning er der imidlertid ikke meget godt at sige om den digitale udgave, som slet og ret er en papirordbog på en computerskærm og langt fra det potentielle digitaliserede leksikografiske værktøj, der kunne åbne for avancerede tilgangskalibreringsmuligheder – herunder en interaktiv, behovsdefineret og behovstilpasset etablering af eksterne og interne søgeprocesser og søgeruter.

Ovenstående kritiske gennemgang af danske politologileksika ved årtusindskiftet har vist, at politik på godt og ondt er et leksikografisk nøglebegreb. Der er gået politik i den praktiske og i den teoretiske leksikografi, og det går ud over kvaliteten af de leksikografiske værktøjer. Af handelspolitiske, sprogpolitiske, kulturpolitiske, forskningspolitiske el-

ler magtpolitiske og ideologiske grunde har der givetvis altid været politik i leksikografien, og et samfund har måske kun de leksikografiske ressourcer, det fortjener. Kalibrering har til formål at øge kvaliteten af de leksikografiske værktøjer ved at genoprette balancen i den leksikografiske treenighed – bruger, data, tilgang – på basis af funktionerne. Afpolitisering af den politologiske leksikografi og den funktionelle kalibrering slutter ringen og bringer os tilbage til den antikke skomager, vi indledte med, hvorved læresætningen nu nødvendigvis må omformuleres til: Leksikograf, bliv ved din læst!

Bibliografi

Ordbøger/leksika

- Henningsen, Sven 1948: *Internationalt Politisk Leksikon*. Medarbejder: Erik Reske-Nielsen. Kortene er tegnet af M. Körber. Registret er udarbejdet af Thorkild Korsgaard. København: Jul. Gjellerups Forlag.
- MINI = Andersen, Gorm Bagger 1996: *Samfundsvidenskabeligt minilex*. Ekstern redaktion: Jacob Graves Sørensen, Conni Steensgård. 1. udgave, 1. oplag. København: Gyldendal.
- Nedergaard, Peter 2004: *EU Leksikon. Begreber, forkortelser, institutioner, personer og politikker i et udvidet EU*. 1. udgave, 1. oplag. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- NLO = Bergenholtz, Henning/Ilse Cantell/Ruth Vatvedt Fjeld/Dag Gundersen/Jón Hilmar Jónsson/Bo Svensén (med bidrag af Helgi Haraldsson, Hans Kristian Mikkelsen og Jaakko Sivula) 1997: *Nordisk leksikografisk ordbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
- POL = Knudsen, Tim (red.)/Rebecca Adler-Nissen/Carina S. Bischoff/Karina Pedersen/Karsten Ronit/Bo Rothstein/Jens Peter Frølund Thomsen/Marlene Wind/Uffe Østergård 2007: *Kernebegreber i politik*. 2. udgave, 2. oplag. København: Thomson.
- SAMF = Hansen, Peter Nørbæk/Palle Qvist 2006: *Samfundslex*. 3. udgave, 1. oplag. København: Gyldendal.
- STAT = Pedersen, Mogens N./Kjell Goldmann/Øyvind Østerud (red.) 1997: *Leksikon i statskundskab*. 1. udgave, 1. oplag. København: Akademisk Forlag.

Anden litteratur

- Bergenholtz, Henning 1994a: Beispiele in Fachwörterbüchern. I: Burkhard Schaeder & Henning Bergenholtz (Hrsgg.): *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Narr, 421–439.
- Bergenholtz, Henning 1994b: Sproglige oplysninger. I: Henning Bergenholtz & Sven Tarp (red.): *Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse af fagordbøger – problemer og løsningsforslag*. Herning: Systime, 112–144.
- Bergenholtz, Henning 1994c: Lemmaselektion. I: Henning Bergenholtz & Sven Tarp (red), 99–105.
- Bergenholtz, Henning 2003: Die Entwicklung der Lemmaselektion. I: Herbert Ernst Wiegand (Hrsg.): *Untersuchungen zur kommerziellen Lexikographie der deutschen Gegenwartssprache*. Band I. Tübingen: Max Niemeyer, 83–97.
- Bjørn, Claus et al. (red.) 1994: *Nations, Nationalism and Patriotism in the European Past*. København: Academic Press.
- Dann, Otto 1986: *Nationalismus in vorindustrieller Zeit*. München: Oldenbourg.
- Forde, Simon et al. (red.) 1995: *Concepts of National Identity in the Middle Ages*. Leeds: School of English, University of Leeds.
- Hausmann, Franz Josef 1977: *Einführung in die Benutzung der neufranzösischen Wörterbücher*. Tübingen: Max Niemeyer.
- Ilsøe, Harald 1991: Danskerne og deres fædreland. Holdninger og opfattelser ca. 1550–1700. I: Ole Feldbæk (red.): *Dansk identitetshistorie. Bind I: Fædreland og modersmål 1536–1789*. København: C.A. Reitzel, 27–88.
- Jensen, J.V. 2008: Undervisning: Anbefalet af Undervisningsministeriet. I: *Weekendavisen*, 19. marts, 1. sektion, 1.
- Knudsen, Anders Leegaard 2000: Interessen for den danske fortid omkring 1300. En middelalderlig dansk nationalisme. I: *Historisk Tidsskrift* 100:1, 1–34.
- Nielsen, Sandro 1989: Kritisk oversigt over engelske og danske juridiske ordbøger. I: *Hermes – Tidsskrift for Sprogforskning* 2, 55–75.
- Nielsen, Sandro 1990: Lexicographic Macrostructures. I: *Hermes – Tidsskrift for Sprogforskning* 4, 49–66.
- Olsen, Thorkil Damsgaard 1992: Oldtid og Middelalder. Før 1536. I: Flemming Lundgreen-Nielsen (red.): *På sporet af dansk identitet*. København: Spektrum, 17–41.

- Pálfi, Loránd-Levente 2007: Om registerværket til Hermes. I: *DF Revy*, årg. 30, nr. 6, 10–12.
- Smith, Anthony D. 1991: *National Identity*. London: Penguin Books.
- Tarp, Sven 2006: *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden. Generel leksikografisk teori med særligt henblik på lærerleksikografi*. Bind I. Århus: Center for Leksikografi.
- Tarp, Sven 2008: Leksikografi i går, i dag og i morgen. I: *DF Revy*, årg. 31, nr. 4, 4–7.
- Tipton, C. Leon (red.) 1972: *Nationalism in the Middle Ages*. [Uden sted; uden forlag]. Serie: European Problem Studies.
- Wagner, Adam 2001: Dansk identitet i den tidlige middelalder. I: *Sagnir. Tímarit um söguleg efni*, årg. 21, 2000, 68–78.
- Wagner, Adam 2003: Sven Aggesens danskhed. I: *Nomos*, årg. 1, nr. 1, 43–59.
- Zientara, Benedykt 1997: *Frühzeit der europäischen Nationen. Die Entstehung von Nationalbewußtsein im nachkarolingischen Europa*. Osnabrück: Fibre.

Loránd-Levente Pálfi
Forskningsassistent
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Aarhus V
llp@asb.dk

Patrick Leroyer, cand.phil., ph.d.
Lektor
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Aarhus V
pl@asb.dk

Adam Wagner
Overbygningsstuderende (historie)
Nedergårdsvej 8, Bøstrup
5953 Tranekær
adamwagner@stud.ku.dk

Spiros Divaris Vesterdahl
cand.jur., cand.scient.soc., Master of Laws
Konsulent
Vesterdahl International
Trianglen 7 C, 4. t.v
DK-2100 København Ø
spiros@divaris.eu